

Nekaj literature o slovenskih prisegah:

P. Ribnikar: Slovenske podložniške prisege partimonialnega sodišča Bled, Lj. 1976, 102. str. — V. Oblak: Trije slovenski rokopisi iz prve polovice XVII. stoletja, Letopis MS, Ljubljana 1887, str. 259—315. — V. Pregelj: Dve slovenski prisegi iz leta 1715, Časopis za zgodovino in narodopisje II

(1905), str. 82. — F. Kotnik: Dvoje slovenskih fevdnih priseg, Časopis za zgodovino in narodopisje X (1913) str. 26—35. — Slovenščina v dokumentih skozi stoletja: Razstava ob 25-letnici samostojnega delovanja Arhiva Slovenije, Ljubljana 1971. — Iz roda v rod: Pričevanja o slovenskem jeziku, Razstava Arhiva SR Slovenije, Ljubljana 1982, str. 79.

POROČILA LJUBLJANSKIH POLICAJEV O PRESTOPKIH 1901—1914

ALENKA KAČIČNIK

ORGANIZACIJA MESTNE POLICIJSKE STRAŽE

Mestna policijska straža je bila organizirana za izvajanje policijske službe v upravnem področju »deželnega stolnega mesta ljubljanskega«, vzdrževali pa so jo na stroške mestne občine. Njena naloga je bila skrb za javni red in mir ter javno varnost, poleg tega pa je morala v smislu obstoječih zakonov podpirati oblast in njene organe pri opravljanju teh zakonov in naredb. Mestna policijska straža je bila podrejena županu in neposredno načelniku mestnega policijskega urada.

Za sprejem v mestno policijsko stražo so morali kandidati izpolnjevati določene pogoje:

- biti so morali avstrijski državljani;
- stari so morali biti najmanj 25 in največ 35 let;
- morali so biti v vsakem pogledu nekaznovani;
- biti so morali zdravi in krepki;
- popolnoma so morali govoriti slovensko in znati pisati in računati.

Pri tem so imeli prednost dosluženi podčastniki, tisti, ki so bili izobraženi, ki so razumeli več jezikov, ki so poznali ljubljanske mestne navade ali tisti, ki so izpolnili svojo vojaško dolžnost. Vsak kandidat je moral najprej prestati preizkusno dobo 1 leta, v tem času so ga teoretično in praktično učili o njegovih pravicah in dolžnostih, po preteku preizkusnega leta pa je moral kandidat opraviti izpit pred tričlansko komisijo. Stražniške vodje, nadstražnike in stražnike je nameščal občinski svet, provizorne stražnike pa župan na predlog načelnika policijskega urada. Ob namestitvi so morali stražniški vodje, nadstražniki, stražniki in poskusni stražniki priseči.

Prejemki stražniškega osebja

Prejemki stražniškega osebja so bili določeni s sklepom občinskega sveta na seji dne 11. novembra 1896. Stražniškim vodjem, nadstražnikom in stražnikom so izplačevali plačo po predpisih, veljavnih za mestne uradnike, provizornim stražnikom pa v dekurzivnih mesečnih obrokih. Za posebne službene opravke v

javnem interesu, ki so jih stražniki opravljali, so imeli določen cenik:

a) za nadzorovanje pri koncertih, javnih produkcijah, veselicah in slavnostih	80 kr.
b) za nadzorovanje pri gledaliških predstavah do 4 ur	35 kr.
nad 4 ure	50 kr.
c) za nadzorovanje pri plesih in plesnih veselicah do polnoči	80 kr.
po polnoči	1 goldinar 20 kr.
d) za pomoč pri eksekucijah, ki so jih določili na sodišču	50 kr.

Za spremstvo odgoncev so dobivali posebej določeno pristojbino. Vse pristojbine so bile enake za stražniške vodje, za nadstražnike in stražnike. Kdor pa se je pri delu posebno izkazal, je bil lahko pohvaljen ali pa je dobil denarno nagrado. Mestni policijski stražniki so praviloma stanovali v redarnici in v stražnicah, poročeni stražniki pa so z dovoljenjem lahko stanovali v svojih stanovanjih ali hišah.

Policijsko stražo so po potrebi razmeščali v več okrajev mesta, vsak okraj je imel svojo stražnico. Neposredni predstojnik stražnice je bil tisti nadstražnik, ki je bil določen za to, ali pa najstarejši stražnik.

Njihove pravice in omejitve

Člani policijske straže so imeli, kadar so opravljali službo, isto varstvo zakona, kot so jo oživale oblasti osebe in vojaška straža. Od vsakega so imeli pravico zahtevati, da se je pokoraval zakonitim odredbam. Člani policijske straže so se smeli ženiti le z županovim dovoljenjem. Stražniškim vodjem, nadstražnikom in stražnikom je dopust do treh dni dodeljeval načelnik policijskega urada, večdnevnega pa župan.

Kdor se je v službi posebno odlikoval, je bil lahko pohvaljen ali je lahko dobil denarno nagrado. Pohvale je izrekal in nagrade podeljeval magistratni gremij na predlog načelnika policijskega urada. Stroški

zdravljenja v službi obolelih članov policijske straže je plačevala mestna občina.

Navodila za službo mestne policije

Uradni načelnik je urejal službo po dnevnem povelju ali po posebnem službenem predpisu. Pri tem je moral upoštevati:

- da se vsa mestna policijska straža deli v dva oddelka, vsak od njih je opravljal službo 24 ur,
- v vsakem okrožju sta službo opravljala 2 stražnika,
- obhod okrožja je trajal dve do tri ure, nato je moral biti stražnik dve uri na stražnici,
- plačane, izredne službe so opravljali stražniki, ki niso bili redno v službi,
- kadar so bili stražniki prosti, so imeli šolo,
- če je stražnikov zaradi boleznih primanjkovalo, so morali delo razdeliti med razpoložljive stražnike, ki so imeli le toliko prostega časa, kolikor so ga nujno potrebovali za počitek.

Pred nastopom službe je moral stražnik pregledati dnevni službeni predpis in si napisati parole, ki jih je moral opraviti.

Pregled

Pregled so opravljali stražniški vodje, policijski nadzornik in uradni načelnik ali njegov namestnik. Na vsaki stražnici je bila pregledna knjiga, v katero so pregledniki morali vpisati dan, uro in kraj pregleda ter se lastnoročno podpisati. Stražniški vodja je moral pregledovati okrožja, stojišča in stražnice dvakrat na dan, in to dopoldne in popoldne ter pred polnočjo in po njej.

Glavna navodila stražnikom pri opravljanju službe

Stražniki so se morali resno, dostojno in vljudno vesti. Proti ljudstvu so morali mirno postopati, prav tako proti jetnikom. Na vsako prošnjo je moral stražnik dostojno in vljudno odgovoriti ali pomagati. V dolge in zaupne pogovore se ni smel spuščati. Noben stražnik med opravljanjem službe ni smel iti v gostilno, krčmo ali kavarno, da bi jedel ali pil ali se zabaval. Tudi zunaj službe se je moral izogibati pivnic, ki so bile na slabem glasu. Če je bil zunaj službe v kakem javnem lokalu, kjer se je začel pretep, je moral takoj mirno posredovati. Če je bilo posredovanje neuspešno, je moral poklicati službujočega stražnika na pomoč. Stražnik ni smel pijančevati, razgrajati ali igrati iger na srečo. Če pa se je to zgodilo, so ga morali takoj naznaniti, za kazen pa so ga po navadi odpustili iz službe.

Stražniki so morali vojaško pozdravljati (salutirati). Pri tem so se morali držati vojaško in molče salutirati. Ustna poročila so morali povedati kratko in razločno z uvodom: »Naznanjam pokorno.« Pri službenih pregledih so morali nadzorniku poročati brez posebnega vprašanja z besedami: »Naznanjam pokorno, da sem v službi na stojišču (na obhodu, na kolod-

Stražnik v zimskem plašču**

voru itd.), in da se ni ničesar znamenitega pripetilo ali da se je to in to pripetilo.« Vse ljudi je moral stražnik vikati. Stražnik je moral poznati svoj službeni okraj, urade, ki so bili v njem, stanovanja zdravnikov in babic, javne zavode ter gostilne in krčme, prenočišča za pomočnike in posle. Vedeti je moral številke hiš, napise, lastnike, stanovalce, vhode in prehode, notranjo lego, kakovost hiš, posebej pa še skrivališča sumljivih oseb. Dobro je moral poznati prebivalce, posebej tiste, s katerimi je zaradi svoje službe večkrat prihajal v stik.

Pismene ovadbe in poročila je moral stražnik izročiti stražniškemu vodji takoj, če je bilo nujno, ali do 8. ure zjutraj. Poročila so morala biti kratka in jedrnata, pri sestavi so morali dajati večji poudarek uspehom poizvedb kot pa domnevanjem in govoricam. Poizvedeti so morali o načinu, kako so dobili prve sledi dejanja, nato pa še imenovati storilca. Če je bilo storilec več, so morali obravnavati vsakega posebej. Identiteto so morali posebej preverjati.

Stražniki so morali opravljati: *informativno službo* in v pogovorih s prebivalci poizvedovati za posebnimi

dogodki, *nadzorovalno službo*, kadar so nadzorovali vse tiste osebe, ki so bile nevarne javnemu redu in miru ter javni varnosti, *zasledovalno službo*, kadar so poizvedovali o okoliščinah, povodu, storilcu, udeležencih in kraju kaznivega dejanja, kjer se hrani odvzeto blago ter vsa druga dokazila, oz. je podpiral vse preiskovalce pri njihovem delu.

Stražnik je moral nadzorovati tujce, jih poklicati, da so z dokumenti dokazali svojo identiteto. Paziti je moral, da se je knjiga za tujce natančno vodila in so se ljudje, ki so prišli v mesto, pravočasno zglasili in prijavi. Pri preiskavi pa stražnik ni smel storilcev napeljevati k ponovno kršitvi zakonov, k nadaljevanju kaznivega dejanja ali njegovi dovržitvi. Pri vplomu je moral takoj na kraj dogodka, da se je prepričal o sledih, ki jih je vlomilec pustil za sabo. Poskrbeti je moral, da so sledove zaradi preiskave ohranili. Predmete je kot dokazni material moral vzeti v shrambo in varstvo. Poizvedeti je moral vse podatke o dejanju in storilcu, škodi in nagibu, ki naj bi storilca pripeljal v kaznivo dejanje.

Vedenje straže pri nemirih in večjem motenju javnega miru

Najprej je moral stražnik preudariti, ali je sposoben sam pomiriti nemire ali ne. Če ni bil trdno prepričan v svoj uspeh, je moral takoj obvestiti policijski urad, ki je poslal dodaten oddelek straže. Nato so morali množico opozoriti na posledice upora in na eventualno rabo orožja ter pozvati »v imenu zakona (postave)«, da se razide. Obenem je moral poveljnik straže določiti močnejše može, ki naj bi ujeli kolovodje upora ter najhujše kričače. Če večkratni poziv množici ni zalegel, potem so smeli stražniki s sabljami razgnati ljudi in vodje aretirati. Seveda pri tem ni smel delati vsak stražnik sam, pač pa so morali delati skupaj in pomagati drug drugemu. Ob vsakem alarmu pa so morali obvestiti župana in deželno predststvo.

Aretacije

Aretacije so morali izvesti mirno in odločno z besedami: »V imenu zakona (postave) vas aretujem«. Prepovedano je bilo pogovarjati se, se surovo vesti, se pričkati in grdo ravnati z aretiranci. Prisotnim je bilo treba povedati za povod aretacije in dolžnostih spoštovanja zakonov. Aretiranca so nato morali odvesti k uradnemu načelniku, ki je odredil nadaljnji postopek. Aretirance so morali takoj preiskati, odvzeti predmete pa popisati v Zapisniku o aretiranih osebah ter v poročilu o zaporu. Aretiranec je moral dati protipotrdilo. Aretirane ženske so morale preiskovati ženske.

Tudi vojaki so bili dolžni ubogati stražnike. Če je stražnik aretiral vojaka v aktivni službi, ga je moral privedi v magistratno stražnico, nato pa izročiti poklicani vojaški patroli. Če je vojak hotel ali že uporabil orožje, ga je moral stražnik razorožiti, nato pa izročiti orožje obenem z vojakom. Hkrati je smel tudi

stražnik uporabiti orožje, kadar ga je uporabil vojak.

Vojaki so morali stražnikom ob ustavitvi pokazati dovolilnico, ki je služila tudi za preverjanje osebne identitete pri prestopkih kazenskega zakona in političnih ter policijskih odredbah. Dovolilnice vojaku niso smeli odvzeti. Vojake so smeli aretirati le, kadar je bila največja nuja za to, z njimi pa so morali ravnati enako kot s civilnimi aretiranci. Pri aretacijah častnikov so morali biti še posebej previdni, nikoli pa jih niso smeli razorožiti, razen če so že potegnili sabljo in hoteli koga napasti.

Ob spremljanju aretirancev je moral stražnik hoditi za aretirancem v neposredni bližini, aretiranec je moral iti pred njim na desni strani, da je imel levo stran, kjer je nosil sabljo, prosto. Če se je stražnik bal, da bi aretiranec pobegnil, ga je smel držati za roko, posebej pri mladih fantih. Aretirancu so morali takoj vzeti orodje, s katerim bi lahko napadel svojega spremljevalca.

Vkleniti so smeli le: zelo nevarne osebe in tiste, za katere so vedeli, da so nasilne; osebe, ki so jih aretirali zaradi strogo kaznivega dejanja ali so se bali, da bi pobegnile; osebe, glede katerih je bilo tako posebej naročeno.

Službena uniforma s sukničjem

Patrolna služba

Patruljiranje je bila glavna naloga stražnikov, zlasti ponoči. Opravljati so ga morali mirno in tiho. Osebe, speče na trgu, cesti in v javnih nasadih, so morali privedi v urad. Če je kdo stražnika prosil, da ga je spremljal, je moral stražnik to storiti, zapisati pa si je moral ime, poklic in naslov prosilca. Pijance so morali spremljati domov, na stražnico ali v kako drugo varstvo. Paziti so morali, da v pritličjih okna niso ostajala čez noč odprta in so morali takoj obvestiti lastnika ali hišnika, da je okno odprto. V primeru požara je moral stražnik poklicati požarno stražo in prebivalce.

Hkrati so morali paziti, da so gostilne, kavarne in žganjarije zapirali ob določeni policijski uri. Opozarjati so morali lastnike lokalov o poteku policijske ure, pozneje pa preverjati, ali so se njihovega opozorila tudi držali. Če se tega niso držali, so morali stražniki opozoriti goste, da odidejo, in če ti niso hoteli, so jih lahko celo aretirali, gostilničarja pa ovadili. Paziti so morali, da gostje niso bili v lokalu, četudi je bil ta uradno že zaprt. V cestni službi so morali paziti na red na cestah in na upoštevanje cestno-prometnih predpisov.

Ob tržnih dnevih so bili stražniki dolžni pregledovati živila in skrbeti za red in mir na trgu. Do 10. ure niso smeli prodajati in kupovati na drobno, npr. prekupovanje vsakdanjih živil, zelenjave, sadja, perutnine, maščob, jajc itd. Iz tega je bilo izvzeto žito, prašiči, drobnica in tržna roba kot med, suhe češplje na vozeh itd. Tržni čas je trajal od ranega jutra do treh popoldne. V tem času ni bilo dovoljeno trženje po hišah brez posebnega dovoljenja.

Nravstveno policijsko službo je bil dolžan opravljati vsak stražnik in ta je obsegala:

- izsleditev zvodnikov in zvodnic,
- vodenje preglednega zapisnika v javnih hišah, gostilnah, krčmah, kavarnah itd. službujočih žensk,
- zasledovanje zanikrnih žensk, ki so opravljale prostitucijo,
- uporaba vseh zakonito dovoljenih sredstev za odpravo beračenja, pijanosti in prepovedanih iger,
- nadzorovanje gostiln in žganjarij, da so ob času zapirale vrata,
- nadzorovanje krošnjarjev s podobami in tiskovnicami in kolporterjev,
- nadzorovanje in brisanje pohujšljivih in nesramnih napisov in risanj po vratih, stenah, ograjah itd.,
- preprečevanje trpinčenja živali.

Prostitutke niso smele stanovati v močno prometnih ulicah in trgih ali blizu šol in uradov, javno niso smele vabiti strank, niti niso smele postopati po mestu. Vsako žensko, ki se temu ni pokorila, so morali privedi na urad, jo zdravniško preiskati, in sicer popisati. Stražniki so morali skrbeti za pravost.

Priležništvo je bilo »javno nravstveno žaleče« in v splošno pohujšanje. Skupno življenje dveh oseb različnega spola ni bilo dovoljeno, če so ugotovili, da je

Službena uniforma z bluzo in poletnimi hlačami

bilo v pohujšanje javnosti. Plesne veselice so smeli prirediti le z dovoljenjem policijskih oblasti, ki je določila, kako dolgo je veselica smela trajati. Stražniki so pazili tudi na kolodvoru, da se je ohranil mir in red.

Obleka in oprema mestne policijske straže

Stražniki in nadstražniki so nosili posebej predpisano uniformo. *Klobuk* je bil narejen iz črne klobučevine z rdečo vrvico namesto traka, okrajki klobuka pa so morali biti obšiti z usnjem. Na levi strani klobuka je bil prišit okrogel mestni grb in šop, podoben kot pri cesarsko-kraljevih orožnikih. *Čepica* je bila iz črnega sukna, po kroju podobna tistim, ki so jih nosili železniški uradniki. Imela je 3,5 cm širok, živordeč, suknen trak in bele gumbe kot na rokavih suknje. V sredi srebrne rozete je bil mestni grb iz rumene kovine. Srebrna vrvica, ki je bila pod rozeto, se je ovijala okoli belega gumba. *Ovratnik* je bil črn z belim robom.

Razen tega so pozimi smeli nositi *šal* iz črne volnene tkanine povrh suknje ali bluze, vendar vedno pod plaščem. *Suknja* je morala biti iz temnozelenega sukna z živordečim prepasom, enaka po kroju suknji

železniških uradnikov. Imela je dve vrsti belih gumbov, živordeč ovrtnik in živordeče našitke na rokavih. Na vsaki strani ovrtnika so bili prameni iz bele kovine, pri nadstražnikih na vsaki strani dva in pri stražnikih na vsaki strani en pramen. *Bluza* je bila narejena po kroju bluz za cesarsko in kraljevo vojsko in temnozelenega tkanine z živordečimi parolami, malimi prameni in poramico kot pri suknji.

Hlače so bile iz modrosivega sukna z živordečim pasom. Kroj hlač je moral biti tak, da so hlače ob deževnem vremenu lahko zataknili v golenice. Poleti so lahko nosili svetle, enobarvne, živordeče prepasane hlače. Nosili so *plašč* iz modrosivega sukna z enakim ovrtnikom, z živordečim pasom in gumbi kot pri suknji, kraj je bil narejen po kroju plaščev železniških uradnikov. *Plašč* je moral imeti kapuco, ki so jo lahko sneli. Dežni *plašč* je bil iz nepremočljive tkanine, segati je moral do 16 cm nad gležnje, imeti je moral kapuco. Okoli vratu in prsi se je moral zapenjati. Vsak stražnik oz. nadstražnik je imel en par visokih, nepremočljivih *škornjev* iz juhtovine in en par lahkih *škornjev* ter dva para belih in en par črnih *rokavic* iz jelenjega usnja.

Imeli so tudi orožje: kratko, rahlo ukrivljeno *sabljo* z belim ročajem, montirano v usnjeni nožnici, visečo kupolo iz črnega usnja s kovinsko verižico, da so lahko *sabljo* višje obesili, *portepej* iz živordečega materiala, zložen v obliki želoda, nad njim je bil vpleten mestni grb, *revolver*, kovinsko piščalko na živordeči vrvi, pritrjeno na poramici, pločnik iz bele kovine s črnimi števkami, ki se je smel nositi le v službi ter končno še verižico za vklepanje.

Kroji za oblačila stražniških vodij so bili enaki, razlikovali so se le v tem, da so imeli poleg živordečih okraskov še nekatere srebrne, npr. srebrno nitko v živordeči vrvi. Pločnika stražniški vodja ni nosil.

Vsak stražnik, nadstražnik in stražniški vodja je moral imeti popolno opremo in orožje. K popolni opremi stražnikov, nadstražnikov in stražniških vodij pa so sodile tele stvari: klobuk, čepica, plašč s kapuco, suknja, bluza, dežni plašč, hlače iz sukna, letne

hlače, dva para škornjev, en par iz juhtovine z dvojnimi podplatoma in en par lahkih, dva ovrtnika, dva para rokavic, kupola, portepej, sablja, piščalka, vrvičica, pločnik, navod, skladna knjižica in beležka. Vsak del opreme je imel določeno dobo trajanja, po kateri so lahko stražniki zahtevali novega, razen sablje, pločnika, navoda, skladne knjižice in beležke, medtem ko za škornje doba trajanja ni bila navedena.

Člani policijske straže so v službi morali nositi službeno obleko in sabljo, civilno obleko pa so smeli nositi le, če jim je to dovolil načelnik policijskega urada, vendar so tedaj morali imeti s seboj uradno izkaznico.¹

O POROČILIH LJUBLJANSKIH POLICAJEV

Mestni policaji so morali za vsak dan službe napisati poročilo o posebnih dogodkih, poročila so prihajala na mestni magistrat, danes pa so shranjena v Zgodovinskem arhivu Ljubljana. Građiva je veliko, poročila so v glavnem pisana čitljivo, razen v letih 1901, 1902 in nekaj v začetku 1903, ki jih je pisala druga roka. Napisana so na svetlomodrem papirju, nekaj večjem kot format A4. Pod poročilom sta običajno dva podpisa, včasih tudi več. Po navadi na isti strani, včasih pa zadaj je še stampiljka magistrata. Zajema naslov, datum, ko so poročilo prejeli, in številko dospelega spisa:

»Mestni magistrat Ljubljana
vlož. 13. II. 1908 št. 5815
s prilogami«

Sicer so pisana zelo šablonsko in suhoparno, vedno po istem obrazcu, npr. dva primera:

»Magistrat deželnega stolnega mesta Ljubljane
dne 30. sušca 1907

Dnevno poročilo
V poslednjih 24 urah so bile 4 osebe aretovane, in sicer: 1 radi postopanja, 2 radi beračenja po hišah in 1 radi goljufije.²

»Magistrat deželnega stolnega mesta Ljubljane
dne 27. avgusta 1907

Dnevno poročilo
V poslednjih 24 urah so bile 3 osebe aretovane, in sicer: 1 radi hudodelstva vloma, 1 radi goljufije in 1 radi prepovedanega povratka.³

V teh poročilih so opisana vsa kazniva dejanja, ki so se dogajala v Ljubljani. Naj navedem nekaj najbolj pogostih: izgredi, razgrajanje, tepež, grožnje, pomanjkanje sredstev in prenočišča, postopanje, pijanost, beračenje, tatvine, izvabljanje izseljencev, poneverba, nedostojno vedenje v šoli, vlačuganje, krvoskrunstvo, posilstvo, žaljenje straže in drugi.

Velikokrat je kot prekršek navedeno le »prekršek proti 45. členu vojaškega zakona« in podobno. Ta člen prepoveduje izselitev iz države moškim, ki še ni-

Čelada — pikača, ki so jo mestne policije uvedle v adjustiranje v začetku 20. stoletja.

so odslužili vojaščine. Takih primerov je bilo zelo veliko. Eden izmed njih:

— 8. januar 1907

»Marko Režek, 22 let star, delavec iz Krašnjega vrha, občina Radovica, okraj Črnomelj, nameraval se je izseliti v Ameriko, ne da bi popreje zadostil vojaški dolžnosti. Izročil se je c. kr. deželnemu sodišču.«⁴

Večkrat so aretirali ljudi, ki so druge državljanke spravljali v Ameriko, npr. bivši bogoslovec Ivan Kraic, rojen 11. aprila 1882 v Bogoviču, iz Dubasnice na otoku Velija:

— 15. januar 1907

»V sled privatne brzojavke z Reke je bil na Kolodvoru aretovan bivši bogoslovec Ivan Kraic, roj. 11. 4. 1882. l. v Bogoviču, pristojen v Dubasnico na otoku Velija, ki pošilja za Zwilchenbarta potnike čez Švico v Ameriko. Pri njem se je dobilo mnogo pisem, ki zvezo s tvrdko Zwilchenbartovo dokazujejo, vendar pa je zelo dvomljivo, ali bo obsojen, ker se mu najbrže konkretne slučaja ne bo dalo dokazati in ima zveze večinoma le na Hrvaškem.

Najvažnejše, kar se je pri njem našlo, je dolg seznam tajnih agentov družbe "amerikanische Transportgesellschaft A. G." Basel, Wellstrasse 7, obsegajoč Hrvate in Dalmatince.«⁵

Sicer pa so Ljubljano pretresali pogosti požari, ki so jih gasili gasilci in meščani. Velikokrat so bili za to krivi otroci, ki so se igrali z vžigalicami, ali pa malomarnost odraslih, ki je lesene dele hiš hitro upepelila. Včasih so se vžgale tudi saje:

— 26. januar 1907

»Včeraj je gorelo v Viljem Trebtovi hiši na Marije Tezije cesti 10. Ogenj so domači pogasili, vnelo se je v stropu med 3. in 4. nadstropju v bližini dimnika. Verjetno je bil dimnik počen.«⁶

— 21. februar 1907

»Gorelo je v hiši na Turjaškem trgu 8, ogenj so pogasili. Tukaj pa so se že pred 14 dnevi v neki počeni železni cevi vnele saje.«⁷

Tudi ob samomorih so najprej poklicali policaje. Ti so ugotavljali vzroke ali okoliščine samomorov. Večkrat so kot vzrok navedli npr. nesrečno ljubezen, hudo bolezen, pomanjkanje sredstev, vdanost pijači in podobno.

— 12. februar 1907

»V stanovanju nekega poročnika 17. pehotnega polka na mestnem trgu 19 so našli Ido, grofico Lichtenbergovo, stanujočo na Ljubljanskem gradu, ki je hotela narediti samomor zaradi nesrečne ljubezni. Ustrelila se je s 5-mm buldogsamokresom v sredino glave. Ranjenka je še dihala, govorila, videla, slišala, vendar ji krogle ne bodo mogli odstraniti.«⁸

— 5. sušec 1907

»... našli obešenega bančnega sluga Franca Ahlina, rojenega 1880. Vzrok samomora je neznan.«⁹

— 4. maj 1907

»Z mosta sv. Jakoba je v Ljubljano skočila samska kuharica Karolina Cankar. Trupla še niso našli.«¹⁰

Ob tem je bilo še veliko utopitev, zlasti utopitev

otrok v jarkih, mlakah, itd. Na majhne otroke so velikokrat pazili starejši bratje in sestre, ki pa niso mogli takoj posredovati ali pa je bilo tudi zanje nevarno.

— 6. maj 1907

»Na Ilovici 5 v predmestju je v cestnem jarku utonila 8-mesečna Angela Dolinšek, ko jo je čuval 2-letni bratec.«¹¹

Hudo kaznivo dejanje je bilo ponarejanje denarja. Za prestop je štelo že to, da so našli ponarejen denar pri človeku, ne glede na to, kje ga je le-ta dobil. Največ so ponarjali kovanice, in sicer vseh vrednosti, 1906 pa so se jim pridružili še 10- in 20-kronski bankovci. Najbolj so bili znani »krkoviči«. Vsaka najdenina ponarejenega kovanca ali bankovca je bila zapisana v dnevnem poročilu, kovanec kot dokazno gradivo so nalepili pod poročilo, bankovec pa priložili.

— 20. april 1907

»Ludvik Starič, 21 let star, je izdajal v gostilnah v Ljubljani ponarejene srebrne tolarje po 5 in po 2 kroni.«¹²

Nekaj časa so imeli probleme s prodajalci premoega. Ti bi morali vedno s seboj voziti decimalne tehtnice, ki pa so se kvarile zaradi tresenja na vozu, premoega prahu in zaradi vlage v zraku, za natančno uporabo pa je taka tehtnica zahtevala ravno podlago. Tako so bile tehtnice vedno v popravilu, v rezervi bi jih moral premoegar imeti več, to pa je prinašalo s sabo velike stroške, od seje 11. decembra 1906 pa je niso več zahtevali, ker tudi stranka oz. kupec ni zahteval popolnoma točnega tehtanja.¹³ Drug velik problem so bili izvoščki. Ti so imeli neurejene vozove, vozniki niso imeli tarifnih listkov, večkrat so odklonili vožnjo ali pa zanjo zahtevali preveliko plačilo. Ovajali so jih stražniki ali pa stranke.

Kršilec zakonov so bile tudi gostilne, kavarne in žganjarne, ki so svoj obratovalni čas po navadi raztegnile veliko preko policijske ure. Najbolj znan tak kršilec je bil hotel Union, Miklošičeva cesta 1, ne glede na to, kdo je bil njegov ravnatelj (Ivan Bračič, Ivan Bogataj, Ludvik Cunder, Karol Govekar, Josip Uhrman in drugi). Seveda se je to zelo splečalo. Globa za tak prekršek je bila včasih 1 in včasih 2 kroni, zaslužek pa je bil neprimerno večji. Velikokrat se je podobno dogajalo tudi v Kazini na Kongresnem trgu št. 1. Drugi taki najbolj znani gostilničarji-kršičci so bili Anton de Schiava, Kolodvorska ulica št. 24, Vincenc Ozimič, Gosposka ulica št. 3, Franc Krapec, Dvorni trg št. 3, Anton Tonejc, Dunajska cesta št. 17, Alfred Seidl, Kolodvorska ulica št. 43, Marija Marčan, Rimska cesta št. 19 in drugi. Ovajali so jih tudi, ker so imeli v lokalih godbo brez dovoljenja.¹⁴

Včasih so stražniki popisali kak pretep med civilisti.

— 10. september 1909

»Dve pijani družbi sta se na poti na Rožnik spopadli, bilo je tudi nekaj streljanja, vendar ni bil nihče ranjen. Zadevo je prevzelo sodišče.«¹⁵

Še večkrat so se stepli vojaki 17. in 27. pešpolka cesarsko-kraljeve vojske med sabo ali pa s civilnimi prebivalci. Nasploh je med vojaki in civilisti vedno

vladala neka napetost in do pretepa po navadi ni bilo daleč. Zanimivo je, da je do takih preteпов v glavnem prihajalo v nočnih urah.

— 25. april 1907

»Po proslavljanju godu na Ambroževem trgu v gostilni Andreja Mraaka je prišlo do pretepa med desetnikom c. kr. 27. pešpolka in Franom Uršičem, svečarskim pomočnikom, ki je bil smrtno zaboden z bodalom.«¹⁶

— 2. december 1908

»Po slavnostih 2. decembra so se stepli vojaki 17. in 27. pešpolka na Radeckega cesti št. 2, poklicali so vojaško patroljo, straža se je razpršila med ljudstvom, da ne bi še tu prišlo do izgrediv. Ljudje so se mirno razšli.«¹⁷

— 4. januar 1909

»Stepli so se 3 vojaki 27. pešpolka in 2 topničarja. Napravili so za 18 kron škode.«¹⁸

—12. oktober 1908

»Prejšnji večer so trije vojaki godbe 27. pešpolka hoteli vstopiti v gostilno Marije Rozman "Pri zlati ribi" v Stritarjevih ulicah. Nekdo med civilisti se je zadr, ko jih je zagledal, da bodo civilisti izpraznili gostilno, če bodo vstopili vojaki. Ti zato niso vstopili. Nadaljnji spor je preprečila policijska patrolja. Zvečer ob 11^h so se 4 prostaki 27. pešpolka po Resljevi cesti vračali v vojašnico. Za njimi je šel knjigovez Miroslav Pajk, zakašljal in pljunil. Vojaki so to smatrali za izzivanje in zahtevali zadoščenje. Spor je preprečila patrolja.«¹⁹

— 2. november 1908

»Dva pijana uslužbenca sta na cesti sv. Petra zmerjala, psovala, pljuvala nekega četovodja in desetnika 27. pešpolka. Stražnik Albin Bergant ju je našel ob tričetrt na osem zvečer in zadevo predal naprej.«²⁰

— 13. november 1908

»Ob četrt na enajst zvečer je bil Aleksander Jeločnik še s 7 osebami pred hotelom Union. Mirno je prišel do sedaj še neznan častnik 27. pešpolka in se zadr: "Platz." Pri tem je Jeločnika odrinil tako, da je ta padel po tleh. Častnik je šel naprej, moške ob Jeločniku pa so šli za njim. Pri Krambergerjevi hiši se je ustavil, potegnil sabljo in zagrozil. Dogodek bodo naznanili vojaškimi oblastem.«²¹

— 10. december 1908

»Alojzj Smolc, plakater, je pljunil v obraz desetniku 27. pešpolka Jakobu Hofmanu. Zadevo bo dobilo sodišče.«²²

V poročilih so omenjeni tudi prihodi raznih tujcev v mesto. Tujci so se morali prijaviti na mestnem magistratu. Avgusta 1909 je v Ljubljano skoraj vsak dan prišla kaka skupina Rusov iz Trsta. Skupine so se nastanjale v Mestnem liceju in so nadaljevale pot na Dunaj.

— 2. marec 1907

»Včeraj sta prišla v Ljubljano ter se nastanila v hotelu "Union" zasebnika Aleksander in Nadejda Wocikoff iz Syznana na Ruskem ter danes odpotovala dalje v Italijo.«²³

Poseben dogodek za Ljubljančane je bil, ko sta se

6. julija 1905 v Ljubljani zglasila dva kitajska krošnjarja iz Šanghaja.

— 6. julij 1905

»V Ljubljani sta se zglasila 2 kitajska krošnjarja iz Šanghaja, Čen-fu-Sin in Van-Sun-Sijan. Imela sta priporočila kitajskega poslanštva na Dunaju, prodajala sta že v Brnu in Zagrebu, tako so jima dovolili tudi v Ljubljani. Poleg tega sta dejala, da s svojimi izdelki ne bosta konkurirala trgovcem v Ljubljani. Izdelke doma izdelujeta sama.«²⁴

Večkrat je vznemirjenje med Ljubljančani povzročilo dejanje kakega preobjestnega posameznika.

— 17. avgust 1905

»Ob pol treh zjutraj je počil strel iz topa na ljubljanskem gradu. Neki zlikovci so s pomočjo sprehajalne palice potegnili za žico, s katero se s stolpa sprožujejo topovi, in nato zbežali po Studentovskih ulicah. Palico je čuvaj zjutraj prinesel na magistrat.«²⁵

—10. november 1908

»Nekdo je ponoči vrgel jajce na spomenik Anastazija Grüna. Zjutraj so spomenik očistili.«²⁶

— 5. november 1909

»Neznan mladenič je pred Škofijo nesel zavitek raketov in tako imenovanih žabic. Po naključju mu je pred Schmittovo gostilno zavitek padel na tla in začel je pokati. Nabralo se je nekaj radovednežev, ki so mislili, da je kdo vrgel dinamit, kar pa ni res. Med tem je mladenič pobegnil.«²⁷

Seveda so zapisovali tudi prometne nezgode, vendar teh zapisov ni veliko.

— 27. januar 1907

»Tovarniški ravnatelj Pavel Wagner se je peljal domov po Zaloški cesti, kjer je čez cesto ležala žica električne razsvetljave ter se stikala z žico cestne električne železnice. Ko sta konja prišla z njima v stik, sta bila oba takoj mrtva. Žico so pristojni takoj odstranili. Ravnatelj ima 1000 kron škode.«²⁸

»Decembra 1909 je reka Ljubljanica v predkrajih Hauptmanica, Črna vas in Ilovica poplavela cesto. Po bojaznih pa je v naslednjih dneh vsak dan upadla za 10 do 15 cm.«²⁹

Leta 1901 so v Ljubljani imeli velike probleme s prostitutkami. Imele so javno hišo na Zvonarskih ulicah 13, prenašale pa so spolne bolezni. Poslali so jih na zdravljenje v bolnišnico, po vrnitvi pa so se potikale po mestu in si iskale stranke in zaslužek.³⁰

Poročilo o stavkah

Problematične so bile stavke. Stavkali so delavci, vajenci in pomočniki v vseh obrtnih panogah, zahtevali pa so izboljšanje delavskega položaja z zvišanjem mezd in skrajšanjem delovnega časa. Eni so popustili prej in šli na delo, drugi pa pozneje. Razdor med njimi so netili le delodajalci, ki so zlasti voditelje stavk radi odpuščali, na drugi strani pa dajali nekaterim delavcem razne izboljšave. Poročila o stavkah so sprva zelo natančna in podrobna, ko pa je bilo stavk vedno več ali pa so že dalj časa trajale, so poročila postala bolj površna in splošna. Stavk je bilo v obdobju 1901 do 1913 vsako leto kar precej.

— 2. maj 1901

»8 krovcev je pri gradnji nove justične palače začelo stavkati. Stavkajoči so zahtevali plačilo 4 krone na dan, doklade in delovni čas od 7^h do 18^h.«¹³

— 8. avgust 1904

»Začeli so stavkati tramvajski delavci. Stavkajoči so hoteli demonstrirati pred mestnim magistratom protitistim, ki so še delali, vendar so se na poziv straže razkropili. Promet se je kljub štrajku normalno odvijal.«³²

— 30. september 1904

»18 — 20 pekovskih delavcev pri tvrdki J. Kantz je stopilo v štrajk, vendar so že dopoldne začeli delati, razen 5, ki pa bodo tudi verjetno kmalu začeli. Stavkali so zato, ker jih je poslovodja obtožil, da kradejo kruh.«³³

— 2. oktober 1904

»Stavkajo pekovski uslužbenci, ker so jezni na mojstra Paura in Gärtnerja, in zahtevajo, da jim namesto obeda dajejo denar, Paur pa temu nasprotuje.«³⁴

— 22. marec 1905

»Pri tvrdki Ivana Matijana na Dunajski cesti 14 so začeli štrajkati mizarji, ker je Matijan hotel vpeljati akordno delo. Danes je Matijan 4 delavce odpustil, ker naj bi nagovarjali druge od dela, posredoval je obrtni nadzornik.«³⁵

Razni nemiri, spori med pripadniki različnih narodnosti in demonstracije

Raznih nemirov, sporov med pripadniki slovenske in nemške narodnosti in demonstracij je bilo v Ljubljani razmeroma veliko. Včasih je bilo treba le narobe stopiti, pa je bil pretep že tukaj. Po navadi je pretep nastal zaradi kakega provokativnega medklica, npr. "Abzug, Heil ali živijo". Znana nemška postojanka je bila kavarna Kazina, kjer je bilo treba še posebej paziti, da se niso vneli prepiri. Posebej veliko je bilo teh nemirov leta 1907 in 1908, ko se je pripravljala priključitev Bosne in Hercegovine k Avstro-Ogrski. Spore so včasih mirno rešili, drugič pa je prišlo do pretepa in je morala posredovati policija.

— 26. maj 1903

»Aretirali so 14 demonstrantov v Zvezdi in na Valvasorjevem trgu.«³⁶

— 17. julij 1903

»V Zvezdi so se stekli Nemci in Slovenci, ker sta 2 Slovenca zabavljala čez dva Nemca, zaposlena na Južni železnici.«³⁷

— 4. oktober 1903

»Spet so bili nemiri med Slovenci in Nemci pred Kazino.«³⁸

— 9. maj 1905

»Okrog 8. ure zvečer se je začela nabirati v Zvezdi povodom Schillerjevega slavlja v Tonhalle množica ljudi, v glavnem obrtnih vajencev, mladih delavcev in dijakov, približno 300 ljudi. Straža je imela nalogo množico razgnati. Množica je žvižgala, zdaj se je nabralo že 500 ljudi. Poiskali so pomoč orožnikov s pomočjo načelnika pomestnega policijskega oddelka, dr. Zarnika, vendar ni bilo treba nikogar aretirati.

Demonstranti so se kljub razgrajanju vedno znova vračali pred Kazino, vendar so obiskovalci koncerta po njem lahko mirno odšli.«³⁹

Nemiri ob tem koncertu so trajali še nekaj dni.

— 16. julij 1905

»V Zvezdi je bila Prešernova veselica, udeležilo se je okoli 15.000 ljudi, zgodilo se ni nič kaznivega, le proti 1. uri zjutraj sta čez zid v Kazino iz Zvezde priletela dva pivska vrčka, eden naj bi se razbil, vendar straža ni nič opazila, službujoča stražnika sta mislila, da sta vrčka padla gostom. Po cesti je iz Zvezde mimo Kazine šla skupina zelo pijanih ljudi, verjetno sta kozarca priletela iz te skupine, ker je razdalja med Zvezdo in Kazino prevelika. Mestna straža je bila okrepljena.«⁴⁰

— 10. september 1905

»Iz hotela "Pri Maliču" je bila na dva sokola zlita voda. To se je smatralo za protislovensko provokacijo, zbralo se je od 200 do 300 ljudi, ki so grozili, da bodo napadli hotel, če ne pojasnijo, kako in kaj. Zahtevali so, da razobesijo slovensko trobojnico. Takoj je bila tam policija. Storilca niso mogli izslediti. Množica je bila vedno glasnejša, priletelo je celo nekaj kamnov in pobilo nekaj šip v 1. nadstropju. Občinski svetnik dr. Karol Triller je miril ljudi, češ da bi bilo škoda onečastiti lepo svečanost Prešernovega odkritja s kako sovražno demonstracijo v veselje političnim nasprotnikom. Ljudje so zvpili "živijo", vendar se še niso razšli. V podobnem smislu je govoril še dr. Zarnik in mestni župan Ivan Hribar, nato pa so se ljudje razšli. Danes zjutraj so odkrili, da je vodo izlila na sokola po malomarnosti iz podstrešne sobe hotelska dekla, ki je to priznala šele po dolgem času.«⁴¹

— 28. september 1908

»Spet je prišlo do sporov med Slovenci in Nemci v Kazini. Slednji trdijo, da so jih reditelji pri izhodu grdo zmerjali, reditelji pa pravijo, da so jih zaradi glasnosti le mirno opozarjali.«⁴²

— 2. december 1908

»Med vojaško godbo na Bleiweisovi cesti nasproti deželne palače je Dragoslav Šmuc zvpil "Abzug." in bil aretovan. Povedal je, da so se nekateri mladi pred njim prej drli "Heil."«⁴³

V času zaostritve nemško-slovenskih odnosov leta 1908 je prihajalo tudi do proticesarskih akcij:

— 2. december 1908

»Pri Josipu Kordinu pred škofijo 3 je na njegovi prodajalni nekdo polil vrata s črno barvo in snel cesarskega orla in ga odnesel. Poizvedbe so neuspešne.«

»V noči od 2. na 3. december je nekdo s hiše Terezije Omejčeve strgal cesarsko zastavo na Karlovški cesti ter jo vrgel v vodo v Gruberjev kanal, kjer jo je zjutraj našla straža.«⁴⁴

— 6. december 1908

»Na hiši Ivana Mohorčca na Dolenjski cesti je nekdo s cesarske zastave odtrgal 2 cofa in ju odnesel neznano kam.«⁴⁵

Nekaj drugega so bili shodi. Stranke so na njih razlagale svoje programe, udeleževalo se jih je včasih več in drugič manj ljudi, odvisno od priljubljenosti stran-

ke. Shodov je bilo posebej veliko od 1911 dalje, ko je skoraj vsak večer imela kaka stranka shod. Prirejali so jih tudi ob volitvah v deželne zборе, v glavnem pa so potekali mirno:

— 8. maj 1904

»Včeraj je bil shod ljubljanske podružnice Zveze avstrijskih stavbnih delavcev v Katoliškem domu. Vse je bilo mirno. Oba govornika, slovenski in italijanski, sta poudarila, da bi bil neorganiziran štrajk brez denarja velika nesmiselnost. Sklicevala sta se na ponesrečene štrajke v zadnjem času, zlasti železničarskega in tistega pri Krajski industrijski družbi. Prišlo je okoli 100 delavcev, ki so se mirno razšli večinoma že pred koncem shoda. Pričakuje se, da ne bodo začeli štrajkati.«⁴⁶

— 13. september 1904

»Pri shodu ferialnega društva "Karniola" v Kazini je bilo mirno, medtem se je v Zvezdi zbralo približno 100 mladih, ki so hoteli z žvižganjem demonstrirati, vendar so jih stražniki pravočasno razgnali. Nato je bil mir.«⁴⁷

— 26. marec 1905

»Včeraj je bil shod lesnih delavcev v Puntigamski pivnici, prišlo je 150 do 200 udeležencev, vse je potekalo v redu. Glavni govornik je bil Ivan Tokan iz Kranjske stavbne družbe. Kot povabljenca sta govorila Karol Linhart in neki uslužbenec tobačne tovarne, vendar politike nista vmešavala, predstavila sta le program socialistične stranke. Govoril je še mizar Bischof. Govorniki so povdarjali Mathiasovo brutalnost, ki jih tira v štrajk. Zdaj zahtevajo 25% zvišanje plač vsem Mathiasovim delavcem, dovoljenje, da smejo pozimi obedovati v zakurjenih delavnicah, zopetni sprejem štirih odpuščenih delavcev in zagotovilo, da jih zaradi teh zahtev kasneje ne bo nihče preganjal.«⁴⁸

— 30. september 1905

»Sinoči se je vršil ljudski shod v Narodnem domu zaradi splošne volilne pravice. Po končanem shodu ob 10. uri se je zbralo kakih 400 ljudi, ki so šli pred deželno predsedstvo demonstrirati. Nato se je množica odpravila pred stanovanje dr. Tavčarja in vpila: "Pereat Tavčar", in "Abzug Tavčar." Policija jih je razgnala, še prej pa onemogočila, da bi socialc Karol Linhart govoril.«⁴⁹

— 9. maj 1907

»V gostilni Frana Cotiča je bil volilni shod slovenske ljudske stranke, ki ga je 150 do 200 somišljenikov Narodno napredne stranke ob 10. uri zvečer hotelo onemogočiti, vendar jih niso pustili v gostilno. Policija je to zvedela iz tajnih, zaupnih virov in skušala razgnati razgrajače, na katere so iz gostilne metali jajca in jih polivali. Hlapca Ivana Tepino so aretirali, ker je pretep mesarskega vajenca Pavla Nadbata. Razjarjena množica se je spet zbrala v Zvezdi, mimogrede na Kongresnem trgu 2, kjer stanuje vodja Slovenske

ljudske stranke Sušteršič, razbila nekaj šip, škode je za 2 kroni, krenila do škofjske palače, kjer se je srečala z udeleženci shoda pri Cotiču. Rudolf Bončar je zlil vodo na množico, kar jo je tako razjezilo, da so posamezniki začeli v okna metati kamenje. Na Škofjskih šipah je bilo škode za 18 kron in 70 vinarjev. Mestna straža je posegla vmes in aretirala Josipa Švaglja, trgovskega učenca, starega 19 let, Hermana Palka, starega 18 let, strojnega učenca. Priče pa so dokazale, da nista metala kamenja. Kaznovana sta bila z zaporom 24 ur, enako je bil kaznovan Tepina. Pravega metalca kamenja so našli pozneje. To je bil črkostavec Ivan Mrhorc.«⁵⁰

— 11. maj 1907

»Shod Narodno napredne stranke je bil v gostilni pri Zupančiču na cesti sv. Martina 15. Nekdo je na vrata in okno izlil oljnato barvo.«⁵¹

Prekrškov je bilo še veliko, vendar so se v glavnem ponavljali. Po aprilu 1913 pa poročila niso več ohranjena, ali pa jih niso več pisali. Zelo verjetno pa je, da se je število prekrškov, medstrankarskih sporov ter preteпов z vojaki še povečalo.

OPOMBE

* Prispevek je povzetek avtoričine seminarske naloge na Filozofski fakulteti, oddelku za zgodovino v Ljubljani. — 1. Vse navedene podatke sem našla v Službeni pragmatiki za uradnike in slugе mestne občine ljubljanske. — 2. Zgodovinski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju ZAL), Mesto Ljubljana, Mestna registratura REG I/1557, fol. 1364 (v nadaljevanju REG I). — 3. isto. — 4. isto. — 5. isto. — 6. ZAL REG I/1557, fol. 1364. — 7. isto. — 8. isto. — 9. isto. — 10. isto. — 11. isto. — 12. isto. — 13. ZAL, REG I/1556, fol. 1364. — 14. ZAL, REG I/1554, fol. 1360, ZAL, REG I/1554, fol. 1361, ZAL, REG I/1555, fol. 1362, ZAL, REG I/1555, fol. 1363. — 15. ZAL, REG I/1558, fol. 1365. — 16. ZAL, REG I/1557, fol. 1364. — 17. ZAL, REG I/1557, fol. 1365. — 18. ZAL, REG I/1558, fol. 1365. — 19. ZAL, REG I/1557, fol. 1365. — 20. isto. — 21. isto. — 22. isto. — 23. ZAL, REG I/1557, fol. 1364. — 24. ZAL, Mesto Ljubljana, Predsedstvena registratura REG II (v nadaljevanju REG II), fasc. 27. — 25. isto. — 26. ZAL, REG I/1557, fol. 1365. — 27. ZAL, REG I/1558, fol. 1365. — 28. ZAL, REG I/1557, fol. 1364. — 29. ZAL, REG I/1558, fol. 1365. — 30. ZAL, REG II/fasc. 27. — 31. ZAL, REG II/fasc. 27. — 32. isto. — 33. isto. — 34. isto. — 35. isto. — 36. isto. — 37. isto. — 38. isto. — 39. isto. — 40. isto. — 41. isto. — 42. ZAL, REG I/1557, fol. 1365. — 43. isto. — 44. isto. — 45. isto. — 46. ZAL, REG II/fasc. 27. — 47. isto. — 48. isto. — 49. ZAL, REG II/fasc. 27. — 50. ZAL, REG I/1557, fol. 1364. — 51. isto.

** Avtorju risb uniform mestne policijske straže v Ljubljani, prof. dr. Sergeju Vrišerju, se za prijaznost s katero je izdelal likovne ponazoritve k članku najlepše zahvaljujemo. Op. ur.